

Robert Wolański

Instrumenty finansowe wykorzystywane przy zarządzaniu mikro i małym przedsiębiorstwem

Ekonomiczne Problemy Usług nr 34, 146-152

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROBERT WOLAŃSKI

Uniwersytet Warszawski

INSTRUMENTY FINANSOWE WYKORZYSTYWANE PRZY ZARZĄDZANIU MIKRO I MAŁYM PRZEDSIĘBIORSTWEM

Wprowadzenie

Przedmiotem artykułu jest zarządzanie mikro i małym przedsiębiorstwem z punktu widzenia uwarunkowań finansowych. Celem opracowania jest określenie zakresu zastosowania oraz roli instrumentów finansowych przy zarządzaniu najmniejszymi podmiotami.

Pojęcie instrument finansowy w kontekście zarządzania mikro i małym przedsiębiorstwem

Zarządzanie przedsiębiorstwem należy do jednych z najbardziej skomplikowanych działań w ramach prowadzenia przedsiębiorstwa. Jest tak również w przypadku mikro i małych firm, pomimo ich niewielkiej wielkości. Na sposób zarządzania w małym przedsiębiorstwie wpływa wiele czynników¹. Wśród nich przede wszystkim można wymienić:

- postawę i podejście właściciela niewielkiego przedsiębiorstwa,
- zatrudnienie kompetentnych osób,
- uwarunkowania zewnętrzne np. popytowe, rynkowe,
- wielkość przedsiębiorstwa,
- warunki finansowe.

Przedmiotem zainteresowania w opracowaniu są rozwiązania finansowe oddziałujące na decyzje zarządzające w niewielkiej firmie. W ramach tych rozwiązań, jako instrument finansowy przyjęto narzędzia finansowe, będące w dyspozycji mikro i małego przedsiębiorstwa, mające wpływ i wykorzystywane przy decyzjach dotyczących zarządzania niewielkim podmiotem.

Poszczególne instrumenty finansowe mają różnorodny charakter. Ze względu na związek z finansami firmy można je podzielić na:

¹ *Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem*, K. Safin (red.), AE, Wrocław 2008, s. 94 i n.

- finansujące działalność przedsiębiorstwa np. kredyt bankowy, pożyczka, poręczenie, dotacja,
- wpływające na obciążenia finansowe przedsiębiorstwa, np. podatki, składki ubezpieczeń społecznych,
- związane z ryzykiem finansowym podejmowanych działań, np. ubezpieczenia gospodarcze.

Ponadto, według kryterium przedmiotowego, instrumenty finansowe można podzielić na:

- instrumenty kredytowe,
- instrumenty podatkowe,
- instrumenty ubezpieczeniowe,
- instrumenty budżetowe.

Wszystkie rodzaje instrumentów finansowych są brane pod uwagę przy zarządzaniu niewielkim podmiotem, przy czym ich wykorzystanie znacznie różni się od siebie. W tym kontekście istotne jest określenie roli i znaczenia poszczególnych instrumentów oraz uwarunkowań ich stosowania przy zarządzaniu mikro i małym przedsiębiorstwem.

Zastosowanie instrumentów kredytowych i budżetowych przy zarządzaniu mikro i małym przedsiębiorstwem

Instrumenty kredytowe i budżetowe wśród wszystkich instrumentów finansowych odgrywają główną rolę, gdyż jednym z podstawowych warunków funkcjonowania każdego przedsiębiorstwa jest posiadanie odpowiednich kapitałów do prowadzenia działalności gospodarczej. Każda decyzja związana z zarządzaniem mikro i małym przedsiębiorstwem ma swoje przełożenie na jego sytuację finansową. Zaangażowane kapitały stanowią mechanizm napędzający funkcjonowanie każdego przedsiębiorstwa. Bez odpowiedniej ilości wykorzystywanych kapitałów nie jest możliwy rozwój, a nawet utrzymanie się na rynku przedsiębiorstwa. Dlatego wśród decyzji zarządczych należy szczególnie potraktować te, które odnoszą się bezpośrednio do źródeł finansowania. Jednocześnie należy mieć na względzie skutki finansowe każdej decyzji zarządczej.

Najmniejsze podmioty, pod kątem wykorzystania instrumentów kredytowych i budżetowych, posiadają specyficzną sytuację, na którą wpływają następujące uwarunkowania:

- gorsza pozycja mniejszych podmiotów w korzystaniu z instrumentów kredytowych w porównaniu z dużymi firmami, głównie z powodu mniejszego dostępu do kredytu bankowego, w szczególności inwestycyjnego,
- utrudniony lub wręcz niemożliwy dostęp do niektórych instrumentów kredytowych, np. emisje akcji i obligacji,
- adresowanie wybranych instrumentów kredytowych i budżetowych przede wszystkim dla niewielkich podmiotów w celu wsparcia kapitałowego tych podmiotów,

np. pożyczki z funduszy pożyczkowych, poręczenia z funduszy poręczeniowych, dotacje unijne.

Z punktu widzenia zarządzania mikro i małym przedsiębiorstwem, należy przede wszystkim uwzględnić ostatnie uwarunkowanie. Właściwe wykorzystanie form finansowania, przeznaczonych przede wszystkim dla najmniejszych podmiotów, jest szansą znacznej poprawy własnej pozycji rynkowej, rozwoju firmy i stworzenia przewagi konkurencyjnej na rynku. Odpowiednie zarządzanie tymi instrumentami ma za zadanie możliwie pełne wykorzystanie dostępnych dla nich źródeł finansowania, przeznaczonych głównie dla tych firm, ze względu na ich dopasowanie do cech niewielkich podmiotów.

Badania mikro i małych przedsiębiorstw pokazują, że w niewielkim stopniu decyzje zarządcze dotyczą instrumentów kredytowych i budżetowych. Wynika to z ich niewielkiego stosowania. Dla wszystkich mikro i małych firm, podstawowym źródłem finansowania są środki własne. Pozostałe formy finansowania stosowane są posiłkowo². Badania tego sektora pokazują, iż ponad 60% niewielkich podmiotów korzysta wyłącznie ze środków własnych³. W następnej kolejności podmioty te wykorzystują najbardziej znane, powszechnie występujące źródła, jak kredyt bankowy (głównie krótkoterminowy) oraz leasing. Według różnych badań sektora niewielkich firm, z kredytów korzysta około 25% tych przedsiębiorstw,⁴ zaś z leasingu około 15% przedsiębiorstw⁵.

Słabe zarządzanie instrumentami kredytowymi potwierdza przede wszystkim niewielkie wykorzystanie instrumentów bezpośrednio i pośrednio wspierających pozyskiwanie kapitałów przez mikro i małe firmy. W 2007 roku fundusze pożyczkowe udzieliły tym podmiotom 20 934 pożyczek, co oznacza, że skorzystało z nich niecałe 1,25% aktywnie działających mikro i małych firm⁶. Z kolei fundusze poręczeniowe przyznały im w 2007 roku 5121 poręczeń, zatem skorzystało z nich 0,3% aktywnie działających mikro i małych firm⁷. Podobnie sytuacja wyglądała odnośnie dotacji budżetowych i unijnych. W okresie od

² T. Łuczka, *Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie. Wybrane aspekty mikro i makroekonomiczne*, PWN, Warszawa–Poznań 2001, s. 51; A. Skowronek-Mielczarek, *Małe i średnie przedsiębiorstwa. Źródła finansowania*, C.H. BECK, Warszawa 2003, s. 41.

³ *Firmy mikro 2003. Rynek usług leasingowych*, B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk 2003, s. 22; *Firmy mikro na rynku usług bankowych 2003*, B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk 2003, s. 23; *Inwestor instytucjonalny 2003. Rynek usług bankowych. Badanie małych i średnich firm*, B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk 2003, s. 27; *Inwestor instytucjonalny 2003. Rynek usług leasingowych. Badanie małych i średnich firm*, B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk 2003, s. 27.

⁴ *Firmy mikro na rynku usług bankowych 2003*, B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk 2003, s. 66; *Inwestor instytucjonalny 2003. Rynek usług bankowych. Badanie małych i średnich firm*, B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk 2003, s. 92.

⁵ *Firmy mikro 2003. Rynek usług leasingowych*, B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk 2003, s. 26; *Inwestor instytucjonalny 2003. Rynek usług leasingowych. Badanie małych i średnich firm*, B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk 2003, s. 32.

⁶ *Fundusze pożyczkowe w Polsce*, Polskie Stowarzyszenie Funduszy Pożyczkowych, Szczecin 2008, s. 30.

⁷ *Raport o stanie funduszy poręczeń kredytowych w Polsce*, Krajowe Stowarzyszenie Funduszy Poręczeniowych, Warszawa 2008, s. 13.

czerwca 2005 roku do lutego 2007 roku dotacje unijne na bezpośrednie wsparcie finansowe rozliczyło 623 mikro i małych firm⁸. Sytuacja taka oznacza, że zaledwie około 1,6% mikro i małych firm aktywnie zarządza instrumentami kredytowymi i budżetowymi, adresowanymi głównie dla nich. W konsekwencji należy uznać, iż rola i znaczenie instrumentów kredytowych i budżetowych przy zarządzaniu mikro i małym przedsiębiorstwem jest stosunkowo niewielka.

Zastosowanie instrumentów podatkowych i ubezpieczeń społecznych przy zarządzaniu mikro i małym przedsiębiorstwem

Instrumenty podatkowe i ubezpieczeniowe związane są z obciążeniami publiczno-prawnymi niewielkich podmiotów. Ich znaczenie wynika przede wszystkim z powszechności tych instrumentów, gdyż dotyczą wszystkich przedsiębiorstw. Jednocześnie dla najmniejszych podmiotów pozostawiono możliwość wyboru konkretnych regulacji w ramach tych instrumentów.

Celem decyzji zarządczych w zakresie instrumentów podatkowych i ubezpieczeniowych jest obniżenie ponoszonych podatków, składek ubezpieczeniowych oraz innych obciążeń publiczno-prawnych. Służyć temu mają decyzje w poszczególnych obszarach funkcjonalnych przedsiębiorstwa m. in. w takich działach jak produkcja, marketing, finanse, inwestycje, kadry.

W zakresie instrumentów podatkowych najszerze zastosowanie ma podatek dochodowy, którym obciążone są wszystkie przedsiębiorstwa. Zgodnie z wcześniejszą analizą, znaczną rolę u niewielkich podmiotów odgrywają środki własne, dlatego podstawowe znaczenie ma dla nich osiągany zysk netto. Natomiast na jego wielkość w dużej mierze oddziałuje podatek dochodowy. W związku z powyższym podstawowe znaczenie dla mikro i małych firm ma obciążenie podatkiem osiąganego przez nich dochodu, gdyż w ten sposób zostaje im uszczuplona pewna suma, która mogłaby stanowić ich kapitał własny. Jednocześnie zmniejszona zostaje kwota, jaką firmy te byłyby w stanie przeznaczyć na cele rozwojowe. Dlatego rozwiązania stosowane w podatku dochodowym mogą w największym stopniu wpłynąć na zakres prowadzenia działalności gospodarczej, w szczególności na jej rozwój. Ma to duże znaczenie dla MŚP, gdyż ze względu na trudno osiągalny i drogi kredyt bankowy muszą one w dużym stopniu finansować działalność bieżącą z własnych zasobów.

Jednocześnie właśnie w tym podatku dla najmniejszych podmiotów przewidziano najszerzy wachlarz wyboru form opodatkowania i poszczególnych regulacji.

W pierwszej kolejności małe firmy mogą wybrać podatek dochodowy na zasadach ogólnych lub w formie ryczałtowej. Ryczałt jest przeznaczony tylko dla niewielkich pod-

⁸ Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw Działania 2.1, 2.3, 1.2.1, 1.2.2 *Efekty wsparcia przedsiębiorstw i otoczenia biznesu*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2008, s. 22.

miotów, spełniających określone warunki. Decyzja zarządcza w niewielkim przedsiębiorstwie, dotycząca formy opodatkowania dochodu powinna zależeć przede wszystkim od:

- wysokości ponoszonych kosztów uzyskania przychodów, w szczególności w relacji do przychodów przedsiębiorstwa – dla firm, w których koszty są stosunkowo wysokie ryczałt nie jest właściwym rozwiązaniem, gdyż nie uwzględnia kosztów,
- możliwość prowadzenia księgowości, ewidencji, koszty związane z obsługą i obliczaniem podatku, prostota w obliczaniu podatku – dla firm, które dążą do ich minimalizacji, najlepszym rozwiązaniem będzie opodatkowanie ryczałtowe,
- zakres korzystania ze zwolnień, ulg, odliczeń, innych przywilejów podatkowych – taką możliwość daje przede wszystkim podatek dochodowy na zasadach ogólnych.

Od kształtowania się powyższych sytuacji zależy decyzja o wyborze formy opodatkowania. Należy przy tym zaznaczyć, iż sytuacje te trzeba przewidzieć z góry na dany rok podatkowy, aby dokonać odpowiedniego wyboru.

Kolejną decyzją zarządczą dotyczącą podatku dochodowego jest możliwość wyboru formy opodatkowania na zasadach ogólnych – według skali podatkowej lub podatek liniowy. Wybór ten uwarunkowany jest przede wszystkim:

- a) wysokością dochodu w danym roku podatkowym. Od 2009 roku skala podatkowa składa się ze stawki 18% do 85528 zł dochodu i stawki 32% dla dochodów przekraczających tę wielkość oraz kwoty wolnej od podatku w wysokości 556,02 zł, zaś podatek liniowy wynosi 19% dochodu. Dlatego istnieje wielkość dochodu, przy którym obie metody dają taką samą kwotę podatku, natomiast przy mniejszych dochodach korzystniejsze jest opodatkowanie według skali, zaś przy wyższych dochodach według podatku liniowego. Ten próg dochodów wynosi 96384 zł;
- b) zakresem korzystania z ulg, odliczeń, przywilejów podatkowych, jak kredyt podatkowy, wspólne rozliczenie z małżonkiem – poza odliczaniem składek z tytułu ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego taką możliwość daje tylko opodatkowanie według skali podatkowej.

Kolejnym podatkiem, w zakresie którego należy podjąć decyzje zarządcze jest podatek od towarów i usług (VAT). Wybór związany jest z możliwością skorzystania ze zwolnienia z tego podatku w przypadku drobnych przedsiębiorców, u których wartość sprzedaży w ciągu roku nie przekracza 50 000 zł. Zwolnienie wiąże się z niepłaceniem podatku VAT, ale w konsekwencji nie daje możliwości odliczenia podatku.

Pozostałe podatki mają niewielkie znaczenie w działalności mikro i małych firm. Natomiast regulacje dotyczące składek z tytułu ubezpieczeń społecznych nie przewidują wyboru opcji ich płacenia.

Zastosowanie instrumentów ubezpieczeniowych przy zarządzania mikro i małym przedsiębiorstwem

W wyniku zastosowania instrumentów ubezpieczeniowych, przedsiębiorstwa otrzymują pewność i stabilność finansową, chronią się przed stratami finansowymi, czy wręcz upadkiem, w razie niekorzystnych dla nich zdarzeń losowych. Mogą ochronić się również przed nieuczciwymi kontrahentami, co ma największe znaczenie przy eksporcie. Dobrze skonstruowany instrument ubezpieczeniowy służy pewności obrotu gospodarczego, pozwala podejmować bardziej ryzykowne przedsięwzięcia, wprowadzać innowacyjne produkty i usługi.

Powyższy fakt ma szczególne znaczenie dla niewielkich podmiotów. W przypadku ewentualnych znacznych strat majątkowych, nie mają one możliwości szybkiego ich odzyskania. Nie posiadają wolnych środków finansowych bądź niewykorzystanych mocy produkcyjnych, aby móc szybko z nich skorzystać. Ponadto, z uwagi na niewielki majątek, są narażone na utratę dużej jego części, gdyż nie jest on rozproszony, często składa się z jednego przedmiotu np. samochodu, lokalu. Instrument ubezpieczeniowy umożliwia im planowanie działalności w przyszłości, gdyż przeciwdziała możliwości upadku firmy z powodu zdarzeń losowych. Ogranicza ryzyko działalności gospodarczej do czysto ekonomicznego, pozwala skupić się na dążeniu do rozwoju firmy.

Podsumowanie

Zastosowanie instrumentów finansowych przy zarządzaniu mikro i małym przedsiębiorstwem wynika z samej ich istoty, gdyż uwarunkowania finansowe muszą być uwzględniane przy prowadzonej działalności.

Przy zarządzaniu przedsiębiorstwem podejmując jakąkolwiek decyzję należy uwzględnić możliwość jej sfinansowania. Dlatego kluczowe znaczenie mają instrumenty zapewniające źródła finansowania. Tymczasem w niewielkich przedsiębiorstwach instrumenty kredytowe, jak i budżetowe, które zapewniają dostęp do źródeł finansowania, są w decyzjach zarządczych często pomijane. W konsekwencji ich rola i znaczenie przy zarządzaniu mikro i małym przedsiębiorstwem jest stosunkowo niewielka. Z uwagi na problemy najmniejszych podmiotów z finansowaniem działalności, a przede wszystkim inwestycji, działań rozwojowych, innowacyjnych, istnieje potrzeba znacznie większego zaangażowania w podejmowaniu decyzji zarządczych, związanych z tymi instrumentami.

FINANCIAL INSTRUMENTS IN MANAGEMENT OF MICRO AND SMALL ENTERPRISES

Summary

Financial instruments are using in management of micro and small enterprises because all the decision are conditioned by finances. Among them credit and budget instruments play the main role because they give sources of financing. However in micro and small enterprises the role of credit and budget instruments is little. Small firms have problems with financing activity so they should more involve in management decisions connected credit and budget instruments.